

Archeologisch Bureauonderzoek

Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening,
gemeente Oirschot

Leonie Korthorst, November 2008

gemeente Eindhoven

Archeologisch Centrum Eindhoven rapport 39

Archeologisch Bureauonderzoek

**Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening,
gemeente Oirschot**

Concept versie

Leonie Korthorst, november 2008

Auteur Leonie Korthorst
Senior archeoloog Janneke Bosman
Naam plangebied Sint Joris
Gemeente Oirschot
Projectcode OS-SJ-08
Coördinaten x=149734, y=390604
x=149739, y=390661
x=149785, y=390647
x=149786, y=390605
Kadasternummer Oirschot, sectie F, perceel 7367
Opdrachtgever Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening
Ontwerp en directie Van Hoorn Bouwadviesgroep Oirschot
Uitvoerder Bureau Archeologie gemeente Eindhoven
Bevoegde overheid gemeente Oirschot
OM-nummer 32098

Opmaak omslag Ster design BNO (Eindhoven)
ISSN 1570-5943

Bureau Archeologie gemeente Eindhoven
Postbus 2358
5600 CJ Eindhoven
Telefoon 040-238 6584
e-mail: archeologie@eindhoven.nl
www.archeologie.eindhoven.nl
november 2008

Inhoud

Samenvatting	7
1. Inleiding	9
2. Bureauonderzoek	11
2.1. Doel en methode	11
2.2. Landschappelijke ligging	11
2.3. Huidig en toekomstig gebruik	14
2.4. Historisch gebruik en archeologie	16
2.5. Verwachtingsmodel	18
3. Conclusie en selectieadvies	21
Literatuur	23
Geraadpleegde websites	23
Verklarende woordenlijst	23
Bijlagen	
Bijlage 1 Afbeeldingenlijst	
Bijlage 2 Waarnemingen uit ARCHIS II	
Bijlage 3 Verklarende woordenlijst	
Bijlage 4 Overzicht archeologische periodes	
Bijlage 5 Rapport Verkennend bodemonderzoek (milieuonderzoek). Lankelma Geotechniek Zuid B.V.	
Bijlage 6. Rapport Funderingsadvies. Lankelma Geotechniek Zuid B.V.	

Samenvatting

In opdracht van Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening heeft Bureau Archeologie van gemeente Eindhoven de opdracht gekregen een Archeologisch Bureauonderzoek te verrichten voor twee gebiedjes waar deze stichting het bestaande gebouw wil gaan uitbreiden.

Uit het bureauonderzoek bleek dat het plangebied een archeologisch interessante ligging heeft. Naast het feit dat het in een dekzandruggen- en esdekkengebied ligt, bevindt het plangebied zich ook nog eens aan de rand van de historisch stedenbouwkundig zeer hoog gewaardeerde kern van Oirschot. Aan de andere zijden wordt het plangebied omringd door akkerland. Uit eerdere onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied blijkt dat er nog een esdek aanwezig is. De kans bestaat dat dit ook geldt voor het plangebied en dat onder dit esdek sporen uit de perioden van voor de aanleg van het esdek aangetroffen kunnen worden. Mogelijk kunnen er eveneens resten van de historische kern van Oirschot aangetroffen worden.

De geplande uitbreidingen zijn verstorend voor het mogelijk in de bodem aanwezige archeologische erfgoed. Daarom adviseert het Archeologisch Centrum Eindhoven een proefsleuvenonderzoek.

1. Inleiding

In opdracht van Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening heeft Bureau Archeologie van gemeente Eindhoven de opdracht gekregen een Inventariserend Archeologisch Bureau onderzoek te verrichten voor twee gebiedjes waar deze stichting het bestaande gebouw wil gaan uitbreiden. De directievoering over dit project is in handen van Van Hoorn Bouwadviesgroep BV. Momenteel is het project nog in de voorontwerpfase.¹

Het Inventariserend Archeologisch Bureauonderzoek is uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de KNA 3.1.² Het doel van een Inventariserend Archeologisch Bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het plangebied. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerde verwachting, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. De doelstelling is het komen tot een gespecificeerde verwachting.³

¹ Architect: André van de Ven architecten.

² Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1, protocol bureauonderzoek.

³ KNA versie 3.1, protocol bureauonderzoek, 1.

2. Bureauonderzoek

2.1. Doel en methode

Het Inventariserend Archeologisch Bureauonderzoek is uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de KNA 3.1.⁴ Het doel van een Inventariserend Archeologisch Bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het plangebied. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerde verwachting, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. De doelstelling is het komen tot een gespecificeerde verwachting.⁵ Hiervoor hebben de volgende studies plaatsgevonden:

- Literatuurstudie naar de bekende historische en archeologische ontwikkeling van Oirschot. Bij vragen is de Frits Speetjens van de heemkundekring “de Heerlijkheid Oirschot” geraadpleegd.
- Bestuderen van eerder uitgevoerd onderzoek in de directe omgeving van het plangebied.
- Bestuderen waarnemingen en vondstmeldingen die geregistreerd staan in ARCHIS II.
- Bestuderen Historische Topografische kaart Provincie Noord-Brabant.
- Bestuderen beschikbare kaarten uit het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS II): Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, bodemkaart, geomorfologische kaart.
- Bestuderen luchtfoto, topografische kaart, kadastrale kaart, bouwtekeningen en bouwtechnische gegevens de door de opdrachtgever beschikbaar gestelde boorgegevens van het milieuonderzoek.
- Bestudering van de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van Noord-Brabant. Bestudering van de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) leverde geen informatie op.
- Terreinbezoek.

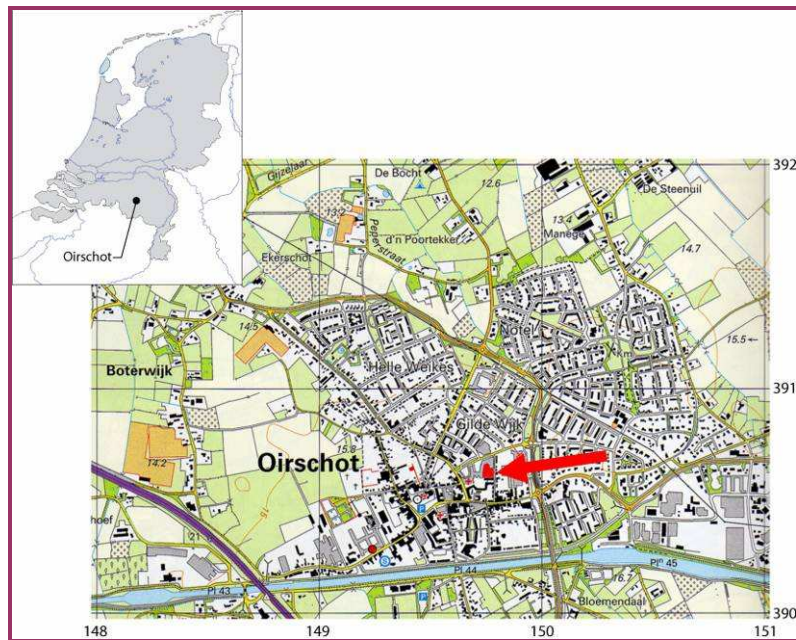
2.2. Landschappelijke ligging

Het onderzoeksgebied ligt in het westen van de gemeente Oirschot, provincie Noord-Brabant (afbeelding 1). Het gebied wordt omsloten door de Sint Jorisstraat in het noorden, de Doctor van Wamelstraat in het oosten, winkelcentrum De Poort in het zuiden en het Sint Jorishof in het westen. De hoogte van het maaiveld ter plaatse varieert van 15.98 tot 16.09 meter + NAP.⁶

⁴ Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1, protocol bureauonderzoek.

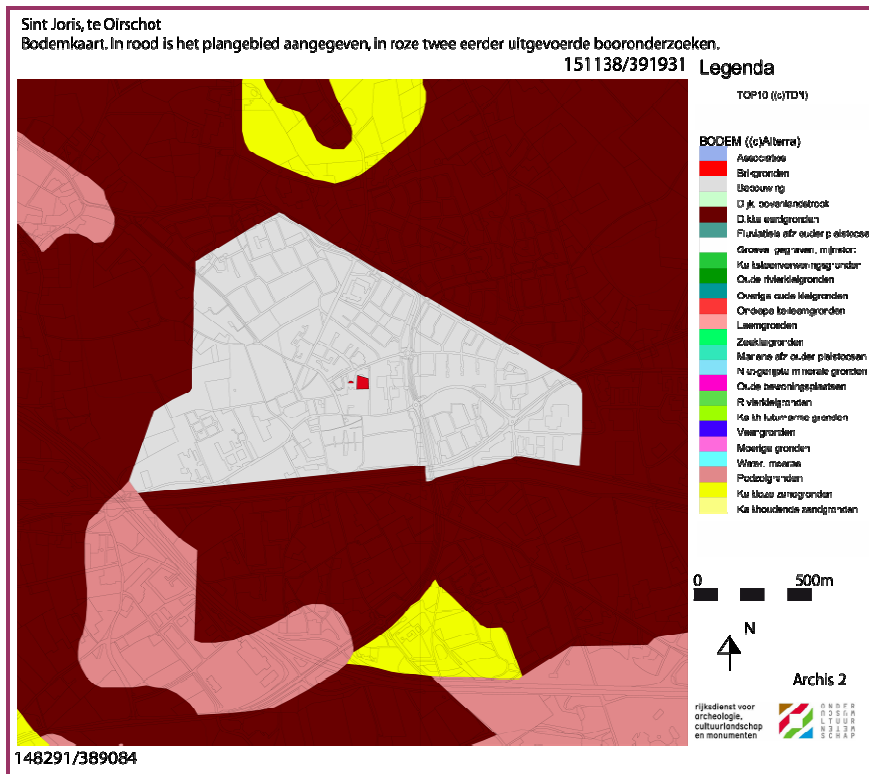
⁵ KNA versie 3.1, protocol bureauonderzoek, 1.

⁶ Lankelma Geotechniek Zuid B.V, Rapport Funderingsadvies. Uitbreiding en reorganisatie Sint Joris te Oirschot, 3.

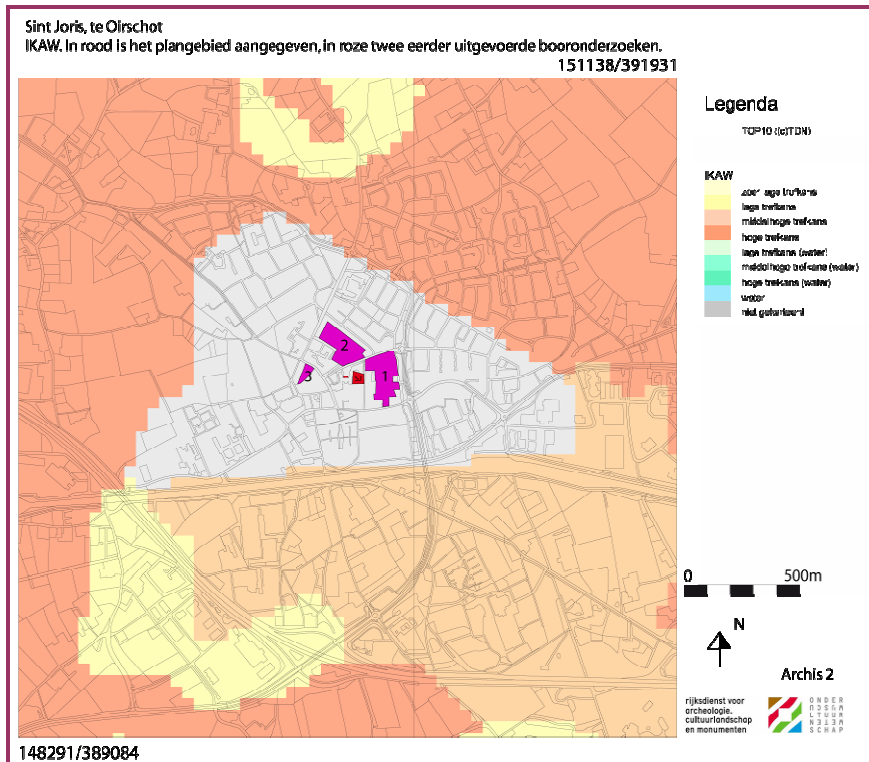

Afbeelding 1. Topografische kaart met in rood het onderzoeksgebied aangegeven. Kaartuitsnede van de topografische atlas van Noord-Brabant, 1:25000.

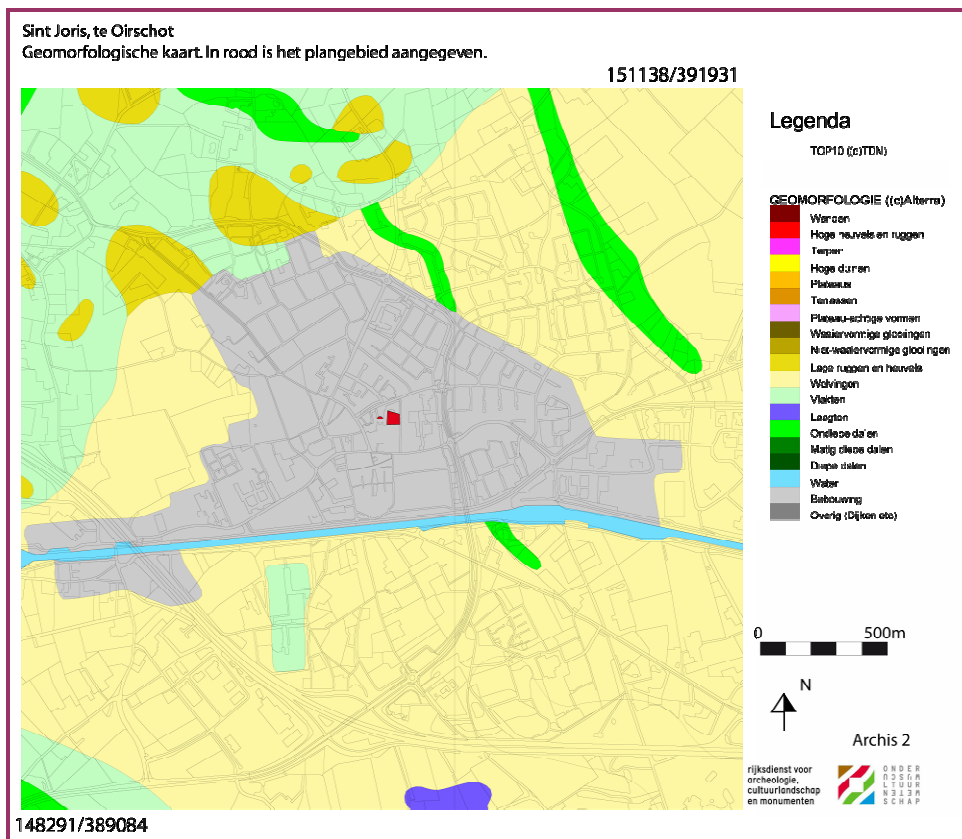
Volgens de bodemkaart, de geomorfologische kaart en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) uit ARCHIS II bevindt het plangebied zich in een gebied dat volledig bebouwd is. Dit is de reden dat het gebied niet gewaardeerd is. Op de bodemkaart is te zien dat dit hele, niet gewaardeerde gebied omgeven wordt door dikke enkeerdgronden. Mogelijk zijn deze gronden in het bebouwde gebied nog steeds aanwezig (afbeelding 2). De dikke enkeerdgronden of esdekken zijn ontstaan door het systematisch bemesten van bouwlanden met plaggen en stalmest vanaf de late middeleeuwen. Esdekken kunnen variëren in dikte tussen ongeveer 0,5 tot meer dan 1 meter in dikte. Deze ondergrond fungeert als een dikke deken die mogelijke archeologische resten in de onderliggende bodem van voor het aanbrengen van het esdek beschermt. Dit is de belangrijkste reden waarom de regio rondom het bebouwde gebied hoog scoort op de IKAW (afbeelding 3), waarschijnlijk geldt deze score ook voor het niet gewaardeerde bebouwde gebied. Het hele, niet gewaardeerde centrum van Oirschot ligt op de geomorfologische kaart midden in een gebied met dekzandruggen (afbeelding 4). Het bijbehorende dekzandlandschap wordt de Roerdalslenk of Centrale Slenk genoemd. Dekzandruggen zijn archeologisch interessant omdat hierop vaak bewoningssporen worden aangetroffen.

Afbeelding 2. Bodemkaart uit ARHCIS II met daarop in rood het plangebied.

Afbeelding 3. IKAW met daarop in rood het plangebied en in roze eerdere onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied. 1= Teurlinx en Meijers (RAAP), 2= Oude Enck (BILAN), 3= Gasthuisstraat (BILAN).

Afbeelding 4. Geomorfologische kaart uit ARCHIS II met daarop in rood het plangebied.

2.3. Huidig en toekomstig gebruik

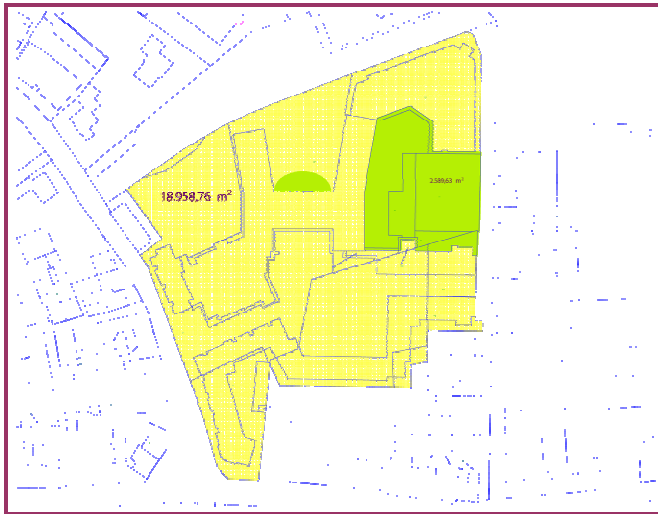
Op afbeelding 5 is in groen aangegeven waar vernieuwing en nieuwbouw zullen plaatshebben, deze plangebieden worden beide in hun geheel beschouwd als archeologisch onderzoeksgebied. Het grootste gebied (westelijk) is momenteel in gebruik als parkeerplaats en het kleinste gebied bevindt zich voor de ingang van het gebouw (afbeelding 6 en 7), beide gebieden zijn bestraat. Het plangebied ligt in een volledig bebouwd gebied.

Voor de geplande uitbreidingen zal, ten behoeve van het plaatsen van avegapalen, de bodem 80 centimeter onder het peilniveau van de huidige bebouwing uitgegraven worden.⁷ Daaronder worden nog kruipsleuven aangebracht. Los van het feit dat er palen de grond ingaan, zal alleen al deze uitgraving verstorend zijn voor het eventueel in de bodem aanwezige archeologische erfgoed.

Op het toekomstige bouwterrein heeft een verkennend bodemonderzoek (milieuonderzoek) plaatsgevonden, waarbij boringen zijn verricht.⁸ Getracht is de beschrijvingen van deze boringen archeologisch te kunnen interpreteren. Dit bleek helaas niet mogelijk. De boringen zijn namelijk gezet vanuit een niet-archeologisch oogpunt. Dat wil zeggen dat de gebruikte parameters niet dezelfde zijn zoals gangbaar voor de archeologie. Daarnaast maakte de (on)diepte van de boringen de informatie helaas onbruikbaar.

⁷ Telefonische mededeling van André van de Ven op dinsdag 2 december 2008 om 13.15 uur.

⁸ Lankelma Geotechniek Zuid B.V., Rapport Funderingsadvies. Uitbreiding en reorganisatie Sint Joris te Oirschot.

Afbeelding 5. Kadasterkaart aangepast door André van de Ven architecten. In groen is aangegeven waar vernieuwing en nieuwbouw zal plaatshebben. In geel is het hele eigendom van Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening aangegeven.

Afbeelding 6. Luchtfoto van de omgeving rond het plangebied. In rood zijn de terreinen aangegeven. (bron: <http://www.brabant.nl>)

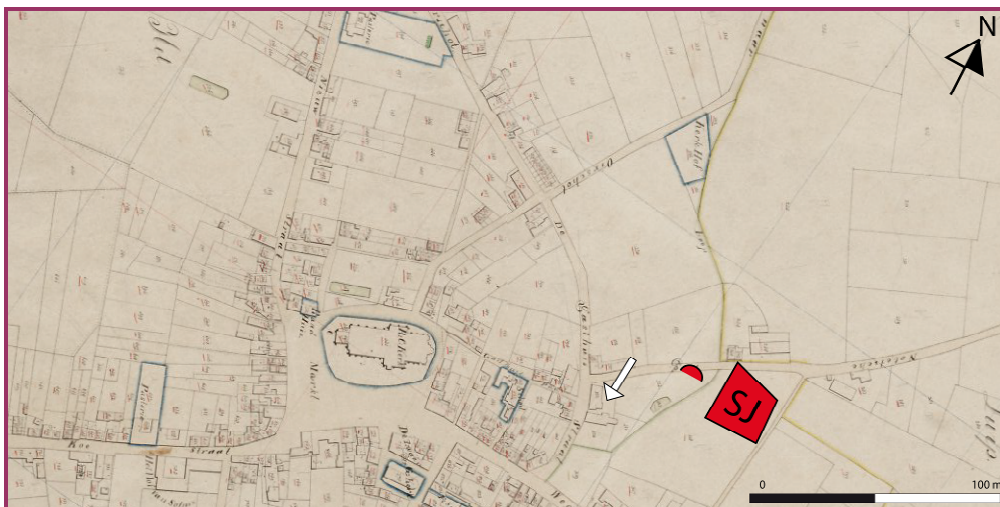

Afbeelding 7. Links: foto van het grotere gedeelte van het plangebied. Rechts: foto van het kleinere deel van het plangebied bij de ingang van het Sint Joris zorgcentrum.

2.4. Historisch gebruik en archeologie

Oirschot was de hoofdplaats van Kempenland, één van Vier Kwartieren van De Meierij van 's-Hertogenbosch.⁹ De Meierij beleefde zijn grootste bloei in de 15e en eerste helft van de 16e eeuw. Zoals op het minuutplan van 1811-1832 en op de historische kaart van omstreeks 1900 te zien is, lag het plangebied aan de rand van de oude dorpskern. Deze dorpskern wordt historisch stedenbouwkundig zeer hoog gewaardeerd.¹⁰ Voor de rest werd het plangebied omgeven door akkers, langs de wegen stonden enkele huizen.

In de nabijheid van het plangebied (witte pijl afbeelding 8) werd in 1333 door het echtpaar Rogier van Leefdael en Agnes van Kleef het Sint Joris Gasthuis gesticht. Op deze plaats staat nu nog een later gebouwd, 17e eeuws gasthuis (de Beyerd) met kapel en kelder. Het gebouw is één van de rijksmonumenten van Oirschot.¹¹

Afbeelding 8. Minuutplan van 1811-1832 (bron: www.watwaswaar.nl). In het rood is het plangebied aangegeven en met de witte pijl is het oude gasthuis (Beyerd en kapel) aangegeven.

⁹ Gheysen 2004, 14.

¹⁰ Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant.

¹¹ Met dank aan Frits Speetjens voor de mondelinge informatie over het Sint Joris Gasthuis.

Afbeelding 9. Historische kaart van omstreeks 1900 (bron: <http://www.brabant.nl>). In Rood is het plangebied aangegeven (onder het rode figuur stond de letter 'G').

In de directe omgeving van het plangebied is eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd, deze onderzoeken zijn op de IKAW (Afbeelding 3) aangegeven. Het betreft drie verschillende archeologische bureauonderzoeken, aangevuld met een booronderzoek dat diende om vast te kunnen stellen of in de bodem archeologische resten voorkomen en of de bodemopbouw intact was.

Onderzoek 1 (OM-nummer 3754 en 3178) is uitgevoerd door RAAP en betrof het plangebied Teurlincx en Meijers.¹² Op geen enkele plaats is een intact bodemprofiel waargenomen mede door recente verstoringen. Waar wel een esdek werd aangetroffen, was deze zeer gevlekt, gemengd en rijk aan puin uit de Nieuwe tijd. Nergens is een intacte overgang van het esdek naar het moedermateriaal waargenomen.¹³

Onderzoek 2 (OM-nummer 7583) vond plaats op het plangebied de 'Oude Enck' en is uitgevoerd door BILAN.¹⁴ Hier werd (het restant van) een esdek aangetroffen met een dikte variërend van 30 tot 90 centimeter. Onder het esdek was nergens een onverstoord podzolprofiel aanwezig, waarschijnlijk door ploegen en spitten tijdens de Middeleeuwen.¹⁵

Onderzoek 3 (OM-nummer 20567) is eveneens uitgevoerd door BILAN en betrof het plangebied aan de Gasthuisstraat.¹⁶ Ook hier werd een esdek aangetroffen waarbij de overgang naar de onderliggende c-horizont verstoord was. De dikte van het esdek varieerde tussen 70 en 120 cm. De provincie Noord-Brabant heeft hier een proefsleuf geadviseerd vanwege de ligging in de oude kern van Oirschot. Dit onderzoek zal op 2 december 2008 worden uitgevoerd door BILAN.¹⁷

In ARCHIS II staan geen losse vondsten geregistreerd. In de omgeving van het plangebied zijn in ARHCIS II

¹² De Decker/Baere 2001.

¹³ De Decker/Baere 2001, 7-9.

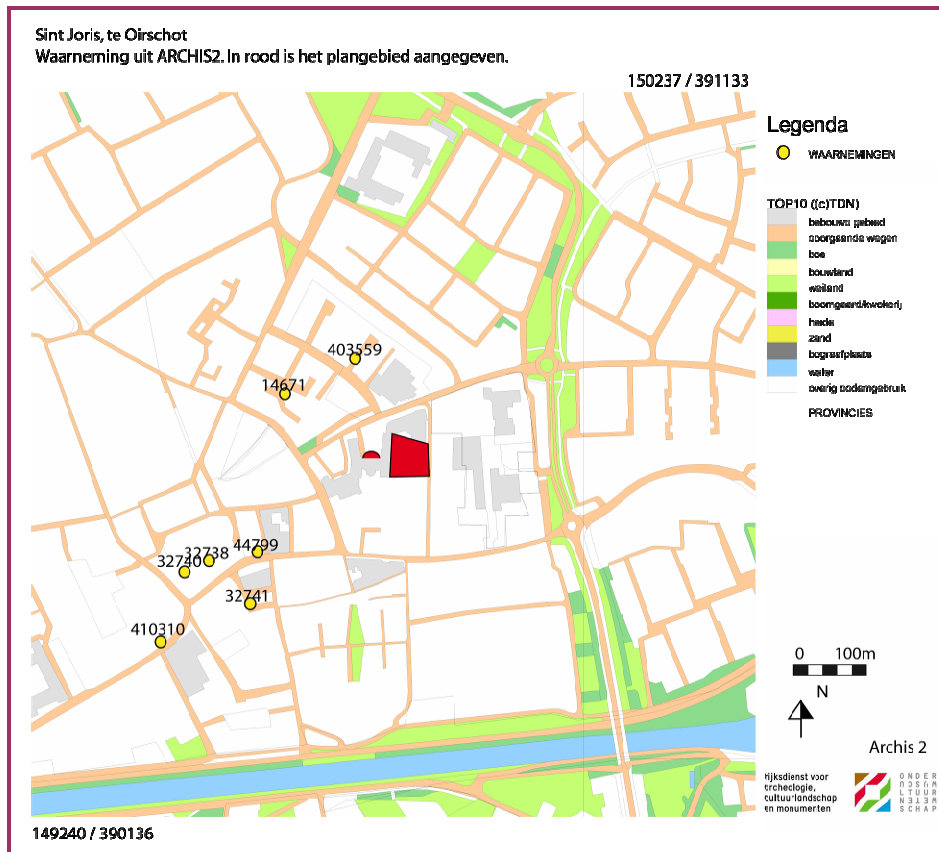
¹⁴ Gheysen 2004.

¹⁵ Gheysen 2004, 18-20

¹⁶ De Boer 2007.

¹⁷ Mededeling per e-mail van Cyriel Verbeek van BILAN.

wel zeven waarnemingen opgenomen (afbeelding 10). De ARCHIS-waarnemingen in de directe omgeving van het plangebied wijzen duidelijk naar een laatmiddeleeuwse dorpskern¹⁸: het betreft vooral waarnemingen uit de late middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd. Voor een volledige beschrijving van de waarnemingen zie bijlage 2.

Afbeelding 10. Waarnemingen uit ARCHIS II in de omgeving van het plangebied (rood).

2.5. Verwachtingsmodel

De doelstelling van het bureauonderzoek is het komen tot een gespecificeerde verwachting.¹⁹ Het plangebied heeft een interessante positie ten opzichte van de historische kern van Oirschot: aan één zijde grenst het plangebied aan de historische kern van Oirschot en bevindt zich in de directe omgeving van het in 1333 gestichte gashuis. Aan de andere zijde grenst het plangebied aan akkerland wat het gebied geschikt maakt voor het aantreffen van archeologie uit perioden van vóór de aanleg van het esdek. Verder ligt Oirschot in een dekzandruggengebied. Dekzandruggen scoren in archeologisch opzicht hoog. Wanneer op een dekzandrug een esdek bevindt zich eronder vaak een archeologisch waardevol. Uit bureau- en booronderzoeken uit de directe omgeving van het plangebied bleek dat er inderdaad een esdek aanwezig was. Onderzoek 2, plangebied Oude Enck, resulteerde in het aantreffen van (restanten van) een esdek met een dikte variërend van 30 tot 90 centimeter. Hieronder was nergens een onverstoord podzolprofiel aanwezig.²⁰ Bij onderzoek 3 aan de Gasthuisstraat werd eveneens een esdek aangetroffen waarbij de overgang naar de onderliggende c-horizont verstoord was. De dikte van het esdek varieerde tussen 70 en 120 cm. De provincie Noord-

¹⁸ Gheysen 2004, 15.

¹⁹ KNA 3.1, protocol Bureauonderzoek, 1.

²⁰ Gheysen 2004, 18-20

Brabant heeft hier een proefsleuf geadviseerd vanwege de ligging in de oude kern van Oirschot.²¹ Als oorzaak werd ploegen en spitten tijdens de middeleeuwen geopperd. Een andere mogelijke interpretatie zou kunnen zijn dat het hier gaat om andere archeologische grondsporen die zijn ontstaan in periodes voorafgaand aan de aanleg van het esdek. Als de verstoringen door ploegen in de Middeleeuwen zijn ontstaan, dan hoeft dat nog niet te betekenen dat hierdoor alle archeologische sporen verdwenen zijn. Hieruit blijkt eens te meer dat het moeilijk is om archeologische sporen onder een esdek te vinden en te interpreteren door enkel te zetten van boringen. Daarom adviseert het Archeologisch Centrum Eindhoven dat archeologie onder een esdek moet worden opgespoord met behulp van proefsleuven.

Concluderend kan gesteld worden dat door de ligging in een dekzandruggen- en esdekkengebied, de ligging aan de rand van de historische kern én het omliggende akkerland de kans bestaat dat er enerzijds resten van de historische kern van Oirschot aangetroffen worden en anderzijds dat er kans is dat onder het esdek sporen uit de perioden van voor de aanleg van het esdek aangetroffen kunnen worden.

²¹ Mededeling per e-mail van Cyriel Verbeek van BILAN.

3. Conclusie en advies

De ligging van het plangebied is interessant: het ligt in een dekzandruggen- en esdekkengebied. Daarnaast bevindt het plangebied zich aan de rand van de historische kern, maar wordt het aan de andere zijden ook omringd door akkerland. De kans bestaat dat er enerzijds resten van de historische kern van Oirschot aangetroffen worden en anderzijds dat onder het esdek sporen uit de perioden van voor de aanleg van het esdek aangetroffen kunnen worden.

De geplande uitbreidingen zijn verstorend voor het mogelijk in de bodem aanwezige archeologische erfgoed. Daarom adviseert het Archeologisch Centrum Eindhoven een proefsleuvenonderzoek.

Literatuur

ANWB, 2005: *Topografische atlas van Noord-Brabant, 1:25000*, Den Haag.

College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), 2006: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1*.

Boer, E. de 2007: Oirschot (NB), Gasthuisstraat. Archeologisch vooronderzoek. *Bilan (intern concept)*.

De Decker, S. / W. Baere, 2001: Plangebied Teurlincx en Meijers, gemeente Oirschot, een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1). *RAAP-briefrapport 2001-0600/AA*.

Gheysen, K, 2004: Oirschot, Oude Enck, Archeologisch Vooronderzoek, *Bilan Rapport 70*.

Kooi, M., 2008: *Programma van Eisen, proefsleuvenonderzoek, Oirschot (NB), Gasthuisstraat, Tilburg*.

Lankelma Geotechniek Zuid B.V., 2008: *Rapport Verkennend Bodemonderzoek. Locatie aan de Sint Jorisstraat te Oirschot, Oirschot*.

Lankelma Geotechniek Zuid B.V., 2008: *Rapport Funderingsadvies. Uitbreiding en reorganisatie Sint Joris te Oirschot, Oirschot*

Geraadpleegde websites

<http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>

www.watwaswaar.nl

www.brabant.nl

<http://brabant.esrinl.com/chw/>

Verklarende woordenlijst

KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
ARCHIS II	Archeologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
CHW	Cultuurhistorische Waardenkaart
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
NAP	Normaal Amsterdams Peil

Bijlage 1 Afbeeldingenlijst

Afbeelding 1. Topografische kaart met in rood het onderzoeksgebied aangegeven. Kaartuitsnede van de topografische atlas van Noord-Brabant, 1:25000.

Afbeelding 2. Bodemkaart uit ARHCIS II met daarop in rood het plangebied.

Afbeelding 3. IKAW met daarop in rood het plangebied en in roze eerdere onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied. 1= Teurlincx en Meijers (RAAP), 2 = Oude Enck (BILAN), 3= Gasthuisstraat (BILAN).

Afbeelding 4. Geomorfologische kaart uit ARCHIS II met daarop in rood het plangebied.

Afbeelding 5. Kadasterkaart aangepast door André van de Ven architecten. In groen is aangegeven waar vernieuwing en nieuwbouw zal plaatshebben. In geel is het hele eigendom van Stichting Sint Joris Zorg en Dienstverlening aangegeven.

Afbeelding 6. Luchtfoto van de omgeving rond het plangebied. In rood zijn de terreinen aangegeven. (bron: <http://www.brabant.nl>)

Afbeelding 7. Links: foto van het grotere gedeelte van het plangebied. Rechts: foto van het kleinere deel van het plangebied bij de ingang van het Sint Joris zorgcentrum.

Afbeelding 8. Minuutplan van 1811-1832 (bron: www.watwaswaar.nl). In het rood is het plangebied aangegeven en met de witte pijl is het oude gasthuis (Beyerd en kapel) aangegeven.

Afbeelding 9. Historische kaart van omstreeks 1900 (bron: <http://www.brabant.nl>). In Rood is het plangebied aangegeven (onder het rode figuur stond de letter 'G').

Afbeelding 10. Waarnemingen uit ARHCIS II in de omgeving van het plangebied (rood).

Bijlage 2 Waarnemingen uit ARCHIS II

Bijlage 3 Overzicht archeologische periodes

Periode	Datering
Nieuwe tijd	1500-heden
Late Middeleeuwen	1050-1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450-1050 na Chr.
Romeinse tijd	12 voor Chr.-450 na Chr.
IJzertijd	800-12 voor Chr.
Bronstijd	2000-800 voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300-2000 voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800-5300 voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000-8800 voor Chr.

**Bijlage 4 Rapport Verkennend bodemonderzoek (milieuonderzoek).
Lankelma Geotechniek Zuid B.V.**

Bijlage 5 Rapport Funderingsadvies. Lankelma Geotechniek Zuid B.V.